

A. **Algemeen**

Oldeberkoop valt op als een dorp met allure, mede te danken aan de sporen die het grootgrondbezit van de familie Willinge Prins heeft achtergelaten. Het centrum is een beschermd dorpsgezicht en staat op het rijksmonumentenlijst. Twee landhuizen, Lunia en Vredewoud, zijn opmerkelijke getuigen van een bijzonder verleden. En bij het kanon bij binnenkomst is een herinnering aan de Bekhofschans, een verdedigingswerk op de grens van Oldeberkoop en Noordwolde. Bij de entree valt uw oog onherroepelijk op de grote kerk, opgebouwd in verschillende bouwstijlen.

Oldeberkoop is een oud dorp dat voor het eerst genoemd wordt in 1228, als Friese strijders in “Brokope” bij elkaar komen om Drenthe in te trekken. De naam Oldeberkoop is ontstaan uit twee andere woorden. Namelijk “broek”, dat “stuk grasland” betekent en “ope”, afgeleid van water. Dit historische dorp is 900 jaar geleden ontstaan op de zandruggen tussen de riviertjes de Linde en de Tjonger. Aan weerszijden van de Linde en de Tjonger lagen vroeger landerijen die een groot deel van het jaar onder water stonden. Van 1812 tot 1855 was Oldeberkoop de hoofdplaats van de gemeente. In de tijd van de grootgrondbezitters had de familie Willinge Prins veel invloed op de ontwikkelingen in het dorp Oldeberkoop.

Oldeberkoop ligt tussen drie parkbossen in, namelijk het Koepelbos, het Molenbosch en het Sterrenbos. Elk met hun eigen karakteristieke eigenschappen. De bossen zijn oud en elk in een bijzondere stijl aangelegd. Er is gevarieerde beplanting, er zijn waterpartijen en in het Koepelbos bevindt zich een hertenkamp. Vanuit Oldeberkoop zijn de natuurgebieden de Delleboersterheide bij Oldeberkoop, de Kiekenberg in Oudehorne en het Diaconieveen in Nijerberkoop het bezoeken waard.

Het cultuuraanbod in het dorp is groot. Het sociaal-cultureel centrum biedt verschillende culturele activiteiten aan, Muziek op Stapel heeft tot doel levende, meestal klassieke muziek naar Oldeberkoop te halen. De Stellingwarver Schrieversronte is het belangrijkste instituut voor taal, literatuur, geschiedenis, volkskunde en identiteit van de Stellingwerven. De Stellingwerven vormen het gebied van zuidoost Friesland waar men vanouds het Stellingwarfs spreekt, een vorm van Nedersaksisch. Het is geen Fries en geen Drents. Het gebied omvat de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf. Sinds de oprichting in 1972 werkt ze aan de opbouw van een eigen documentatiecentrum. Het zwaartepunt in deze collectie ligt op het terrein van de Stellingwarver taal- en letterkunde.

De Open Stal is een kunst en Kijkroute die 's zomers gedurende vier weken in Oldeberkoop wordt georganiseerd. Op 30 verschillende binnen- en buitenlocaties in het dorp is werk te zien van verschillende kunstenaars. Het werk bestaat uit schilderijen, tekeningen, textiele vormen, glas in lood, grote en kleine objecten, keramiek, multimediatprojecten etc.

In de eerste lagere Landbouwschool van Nederland heeft Karst Berkenbosch zijn eigen vestzaktheater “KijkKarst”. Hij treedt hier op met eigen werk en begeleidt zichzelf op gitaar. Oldeberkoop ligt aan de Turfroute, bestaande uit de rivier/het kanaal De Tjonger, tussen sluis 1 en 2.

Het dorp is verbonden met de Tjonger via een vaart, die de Prinsenwijk wordt genoemd. Ook heeft dit dorp een levendige tennisvereniging, “TV Brocope” genaamd. De voorzieningen bestaan uit een gezellig clubgebouw, twee hardcourt banen, waarop het gehele jaar gespeeld kan worden. De Jeu de Bouleclub Oldeberkoop komt wekelijks bij elkaar en er wordt één keer per maand een wedstrijd gespeeld. Er is een ijsbaan die wordt onderhouden door IJclub Vooruit. Ieder voorjaar organiseert de Lionsclub Ooststellingwerf een VoorjaarsFair in Oldeberkoop. Er wordt gekozen voor een aantal thema’s waardoor een gevarieerd aanbod van producten en activiteiten ontstaat. Er is een programma van activiteiten, waarin kunst, muziek en dans aan bod komen. Jaarlijks wordt het Berkoper Kuierweekend gehouden. Een actieve wandelgroep organiseert dit 3-daags evenement. Jaarlijks wordt in Oldeberkoop op de laatste woensdag van de maand juli een jaarmarkt gehouden. Deze markt vindt plaats in het centrum van het dorp. De tweede donderdag van augustus wordt de traditionele ringrijderij gehouden die georganiseerd wordt door de Ringrijderijcommissie. De commissie is een onderdeel van Plaatselijk Belang Oldeberkoop.

In het centrum van Oldeberkoop trekken de schilderachtige kerk en de eigenwijze geit altijd veel aandacht. Op diezelfde locatie vindt men ook een galerie die uitsluitend gewijd is aan populaire viervoeters als paarden en honden: Galerie Nimrod. De kern van de collectie bestaat uit werk dat 50 of 100 jaar of nog langer geleden is gemaakt. In het schaakmuseum Schaaksaak is een verzameling van Saakje Berkenbosch te bewonderen. De verzameling bestaat uit 170 verschillende spellen uit de gehele wereld en is de grootste van Nederland.

In het werk wat voor u ligt wordt de kerk van Oldeberkoop beschreven. Het gaat hier om een schilderachtige kerk met een rijke historie. De deels uit de 12^e eeuw stammende Bonifatiuskerk, in de loop der eeuwen in verschillende bouwstijlen uitgebouwd, is beeldbepalend. De kerk ligt in het centrum van het dorp:

Plattegrond van Oldeberkoop:

X Bonifatiuskerk te Willinge Prinsstraat in Oldeberkoop

Het kerkgebouw van Oldeberkoop is ongetwijfeld een belangrijk bouwkunstig monument. Er is zo het een en ander aan onderhoud, herstel en restauratie gedaan. In 1926 werd begonnen met de algehele restauratie. De toenmalige ingang in de zuidgevel werd dichtgemetseld en een nieuwe hoofdingang onder de toren gemaakt.

Nieuwe hoofdingang onder de toren

informatiebord hangend bij de voordeur.

B. Het uitwendige

De kerk staat midden in het dorp. Deze binnenplaats wordt omgeven door een rustieke kerkhofmuur, opgetrokken uit zogeheten 'Friese geeltjes', die waarschijnlijk uit het begin van de 17^e eeuw dateren, dezelfde periode waarin de toren na eerdere vernietiging werd hersteld. Een dergelijke ommuring was bedoeld om de gewijde aarde rondom de kerk te scheiden van de ongewijde grond daarbuiten. Op oude prenten zijn nog enkele toegangspoortjes met trapgevel te zien. Naar alle waarschijnlijkheid waren dit er vier in totaal, voor iedere windstreek een.

Oude prent van de kerk 1732 naar een tekening van C. Pronk. De toegangspoortjes met trapgevel.

Verschillende steensoorten;

Afgezien van kleinere restauraties, zijn er meerdere steensoorten gebruikt. Dit duidt niet alleen op meerdere bouwfasen, maar ook op het tijdvak waarin die veranderingen ongeveer moeten hebben plaatsgevonden. De gebruikte steensoorten zijn:

*tufsteen; van vulkanische oorsprong, aangevoerd uit de Rijnstreek (Eifel o.a.). In de 12^e eeuw vaak toegepast op grotere bouwwerken, voor kerken in het bijzonder.

*kloostermoppen: bakstenen van fors formaat, prachtig getint in diverse kleurnuances van geel tot rood. De naam geeft al aan waarvoor en door wie deze werden vervaardigd.

*friese geeltjes: kleine Friese bakstenen die omstreeks 1600 in zwang raakten in de burgerbouw, voor huizen, stoepen, bestratingen, en dergelijke.

De noordkant

De grijze tufsteen muurpartijen met hun hoge ramen vormen aan de noord- en zuidkant de oudste zichtbare overblijfselen van de kerk. Oorspronkelijk was de kerk waarschijnlijk geheel uit tufsteen opgetrokken, inclusief koor en toren. Deze tufstenen muurdelen zijn 13 meter lang. In combinatie met de breedte van de kerk van 10 meter, levert dat een bijna vierkant gebouw op, een verhouding die sterk afwijkt van vergelijkbare bouwwerken uit die periode. We mogen veronderstellen dat de tufstenen muren oorspronkelijk verder hebben doorgelopen, uitmondend in een half rond koor. Het is onbekend waarom er slechts enkele stukken muur zijn overgebleven, aangevuld met fraaie kloostermoppen, gele Friese steentjes voor de toren en andere steensoorten. Het staat vast dat in de 13^e, 14^e en 15^e eeuw delen zijn (aan)gebouwd, gerestaureerd. Dat blijkt uit de toepassing van de diverse steensoorten, die toen in gebruik waren. Reden hiervoor kan een groeiend inwonertal zijn geweest, en/of een toegenomen status van parochie.

De noordkant

De zuidkant

Het geheel valt in drie met het blote oog te onderscheiden delen uiteen: een oorspronkelijk geheel tufstenen schip, een naar het Oosten in oude baksteen verlengd schip met een hoekig gesloten koor en een toren van een kleine baksteen. Er is vaak gezegd, dat de toren, vanwege zijn wat lichte bouw, minder goed bij het gebouw zou passen, maar hetzelfde kan men aanvoeren tegen de wat plumpe koorsluiting. Er moet rekening gehouden worden met tenminste drie nogal uiteenlopende bouwperiodes.

De zuidkant koorgedeelte achter

De zuidkant zijkant

We mogen het tufstenen gedeelte beschouwen als (een restant van) de oorspronkelijke kerk, aangezien dit deel even na 1100 opgetrokken moet zijn. Een lang tufstenen koorgedeelte (zeer waarschijnlijk met een halfronde afsluiting) zal de oostelijke partij hebben gevormd, afgeleid uit de complete tufstenen muur die slechts 13 meter bedraagt: anders zou de ruimtelijke verhouding – een lengte van 13 m bij een breedte van ruim 10 m – niet in overeenstemming zijn geweest met het zuivere gevoel, dat vroege kerkbouwers bezaten.

De grijze tufsteenmuren hebben de oorspronkelijke lengte. Dit valt af te leiden uit de in deze muren (zowel in- als uitwendig) gemetselde romaanse vlakverdeling, die strak-evenwichtig is: in de bovenhelft van elke muur springt het metselwerk enkele centimeters in, zodanig dat er per muur zes “spaarvelden” zijn ontstaan, van elkaar gescheiden door smalle lisenen en beurtelings “overdekt” met twee of met drie rondboogjes: alleen die met drie bevatten een klein venster (binnen zijn de venster spaarvelden gedekt door één grotere boog). Het ritme van deze indeling verdraagt, althans naar de oostkant, geen voortzetting, en de plaatsing van de dichtgemetselde ingangen maakt het onwaarschijnlijk, dat er aan de westkant meer dan een halve meter muur buiten dit patroon is geweest.

De noordkant

De aard van de muurversiering maakt (door vergelijking met andere kerken) een nadere datering van het oudste kerkje mogelijk. Door te letten op het strakke karakter van het geheel komen we in het tweede kwartaal van de 12^e eeuw. Ruim een eeuw na de bouw en uiteindelijk in het begin van de 16^e eeuw, zijn de tufsteenmuren “bijgeholpen” met baksteenmoppen; het meest nadrukkelijk in de onderhelft aan de binnenkant (midden 13^e eeuw), waar een warm effect is bereikt. Hetzelfde effect wordt ervaren bij het wat grovere bakstenen oostelijke gedeelte van schip en koor, dat in zijn geheel ongeveer even lang is als het tufstenen deel en dat zijn afsluiting vindt in drie zijden van een achthoek. In dit deel gebruikte grote moppen, van rood, via “blond”, tot geel, afkomstig uit afbraak.

Oostkant

Oostkant

Noordgevel

Westkant

De tegenwoordige kerk bestaat uit een schip van vijf traveeën, ten oosten gesloten door drie zijden van een achthoek en ten westen aansluitend bij de toren; de kerk is kennelijk in verschillende perioden tot stand gekomen. De beide thans nog aanwezige tufsteengedeelten in de gevels, met een lengte van 13 meter, zullen de gevels van het éénbeukige schip gevormd hebben en daaraan zal zich het iets versmalde, rond gesloten, koor hebben aangesloten.

Deze vormgeving doet vermoeden, dat de oorspronkelijke bouwers monniken waren van de Cisterciënzer orde. De in de noordgevel gevonden overblijfselen van een opening in de gevel, tonen aan dat er zich in die tijd daar een gang bevonden heeft. Door de hoge kleine lichtopeningen verkreeg het interieur van dit kerkgebouw niet alleen een sobere mystieke verlichting, het was tevens geschikt voor verdediging. Het oostelijk deel, de koorsluiting, is vermoedelijk uit het einde van de 13^e eeuw; het heeft vroegere gemetselde gewelven gehad. Muraalbogen, gedragen op de eenvoudige kapitelen van in de hoeken gestelde ronde schalke, zijn van deze over kluizing nog overgebleven. In de eerste helft van de 15^e eeuw zal dit oudste kooreinde zijn weggebroken om de kerkruimte te vergroten door een uitbreiding naar het oosten met dat gedeelte is opgetrokken. De thans aanwezige koorruimte dateert, zoals uit het daarvoor verwerkte materiaal blijkt, uit latere tijd; vermoedelijk in het midden of de tweede helft van de 16^e eeuw zijn gebouwd.

Kerkhof en ringmuur

Het kerkhof is waarschijnlijk in dezelfde tijd ommuurd met de bouw van de kerktoren. De vroegst bewaard gebleven rekening der Kerkvoogdij, die betrekking heeft op de muur, is van 8 juni 1767: "4000 beste gele steen aan Wouter Beerents tot de muiren om de kerckhoff".

De toegangen tot de kerk in 1732

Een omheining van het kerkhof scheidde de profane grond van de gewijde aarde om de kerk. Oorspronkelijk zal de hof 4 toegangen hebben gehad, n.l. in het noorden, het zuiden, het oosten en in het westen. Drie waren bij het begin van de restauratie nog aanwezig, de oostelijke niet, vanwege het ontbreken van de ringmuur ter plaatse. Er is nu één toegangspad naar de westzijde naar de toren. Dit pad is vanaf de weg geheel bestraat met dezelfde gele Friese steentjes als van de toren is in de bestrating een patroon verwerkt. Op het kerkhof bevindt zich ook het familiegraf Willinger Prins.

Het kerkhof en de ringmuur

Het familiegraf Willinger Prins

C. De historie

Over Oldeberkoop en zijn kerkje, is in de eerste eeuwen van hun bestaan weinig bekend. Wat in die periode is opgetekend, verhaalt voornamelijk over onenigheid met en opstand tegen de bisschop van Utrecht. Wij moeten aannemen dat de kerk werd gesticht door een van de bisschoppen van Utrecht. De karakteristieke stijl doet vermoeden dat Cisterciënzer monniken verantwoordelijk zijn geweest voor de bouw ervan. De kerk werd bij zijn oprichting gewijd aan Bonifatius. In een document uit 1553 is sprake van 'de Parochiekerk van de H Vitus te Antiqua Bercoop in Stellingwerf.' Te oordelen naar de oudste delen van de kerk moeten we de voltooiing van de bouw dateren rond het jaar 1125. Uit tufsteen-restanten blijkt, dat omstreeks 1200 te Oldeberkoop, een eenvoudige romaanse tufsteenkerk werd gebouwd, met voor die tijd rijk versierde gevels, maar vermoedelijk nog zonder toren. Deze tufsteen zal afkomstig zijn geweest uit de omgeving van Andernach, en langs de Rijn en de IJssel over de stapelplaats Deventer naar hier gevoerd.

Dat er voor een stenen kerkgebouw werd gekozen, wijst er op dat Bercoop, in het Latijn: Brocope, in die tijd al een flink aantal bewoners telde. Het behoort dan ook tot de oudste dorpen van Stellingwerf en is mogelijk zelfs de oudste. De eerste bewoners zijn waarschijnlijk al enige eeuwen voor de bouw van de kerk op deze zandrug tussen de riviertjes de Linde en de Tjonger neergestreken. Daarom is het aannemelijk dat er op dezelfde plaats eerder een houten kapel of kerkje heeft gestaan.

Tussen 1228 en 1320 werden namelijk vanuit Bercoop de parochies Oost en Westnijerberkoop gesticht, met elk een eenvoudig kerkje en een eigen pastoor. De naam Bercoop veranderde toen in Oldeberkoop. Westnijerberkoop is in de loop der tijden verdwenen, waarbij het dorpje is opgegaan in Oldeberkoop of in het iets westelijker gelegen Nijeholtpade. Oostnijerberkoop liet in diezelfde perioden het voorvoegsel 'Oost' vervallen. Het verwaarloosde kerkje in Nijerberkoop werd rond 1830 afgebroken.

Strijd in Stellingwerf

Een andere reden voor de toegenomen bouwactiviteit kan liggen in beschadigingen door krijgsgeweld. Zo valt in een oud geschrift te lezen dat de Bisschop van Utrecht begin 1413 met zijn krijgsvolk de Linde overstak en vervolgens Oldeberkoop vernietigde, nadat hij het aan de stok had gekregen met de Stellingwerfers. Daarbij zal ook de kerk niet ongeschonden uit de strijd zijn gekomen. De toren zou deze aanval echter hebben doorstaan, maar zou bij een volgende bestorming alsnog worden vernietigd. Dat het er in de Stellingwerven niet altijd zo rustig aan toeging als vandaag de dag, had veel met de ligging van Oldeberkoop te maken. Het dorp lag namelijk aan een van de weinige doorgangen door de veengebieden van Drenthe naar Friesland.¹ In het jaar 1585 rukten Spaanse soldaten op vanuit Steenwijk naar Schoterland om een bastion in te nemen, een missie die overigens zou mislukken. Daarbij trokken ze door Oldeberkoop, waar de kerk als enige stenen gebouw in het dorp een toevluchtsoord vormde voor de bevolking. De toen hogere toren vormde daarbij een prachtige uitkijkpost, en daardoor een doorn in het oog van de Spanjaarden. Zij besloten de toren te ondermijnen. Deze stortte in en nam in zijn val de gehele westgevel mee.

De economische toestand in deze contreien was al nooit rooskleurig, maar in deze jaren zelfs rampzalig. Het heeft dan ook tot in het begin van de 17^e eeuw geduurd voor de toren weer kon worden opgebouwd en dan nog wel zo goedkoop mogelijk. De toren werd daarmee kleiner dan voorheen, zowel in omvang als in hoogte en werd opgetrokken uit het goedkoopst mogelijk materiaal: Friese geeltjes.

westkant/voorkant

friese geeltjes

¹ Bijlage 1; tekening C en D

Door diverse restauraties was het gebouw er door de eeuwen heen bepaald niet fraaier op geworden. Waar nu weer boogvensters de kerk versieren, waren in vroeger jaren hoge vensters aangebracht. Bepleistering viel door verwaarlozing en desinteresse deels van de muren en al met al was de kerk begin 20^e eeuw gedegradeerd tot een onopvallend en door weinigen gewaardeerd gebouw. Dat werd allemaal anders toen men in 1926 het kerkgebouw herontdekte door de historische waarde ervan te onderkennen. Men maakte zich hard voor een uitgebreide restauratie.

De zuidingang werd dichtgemetseld, waarna een nieuwe ingang onder de toren werd gesitueerd. Ook werd het gehavende pleisterwerk met veel moeite verwijderd van zowel de binnen- als buitenmuren.

De zuidkant met dichtgemetselde ingang

De voorkant na 1926

In de loop van de tijd is er zeer veel veranderd aan kerk en toren. In de eerste helft van de 20ste eeuw is de kerk in oude glorie hersteld: in 1964 kwamen de toren en het interieur van de kerk aan de beurt. Het geheel is nu bijzonder fraai, hetgeen nog meer perspectief verkrijgt door de ligging binnen de kerkhofmuur van kleine gele baksteen. Een 18^e eeuwse tekening laat zien dat die muur voorzien is geweest van zeer roijale poorten (*prent naar een tekening van C. Pronk*). Die poorten, die te duur waren in onderhoud, zijn sinds lang verdwenen. De toegang is nu afgesloten door een eenvoudig houten hek. Tussenbeiden is er een afsluiting geweest, voorzien van het traditionele vermaan “memento mori”, waarachter een bordje nog eens uitdrukkelijk stipuleerde: “verboden fietsen mee te nemen”.

De voorbereidingen voor de nu voltooide restauratie zijn reeds begonnen in 1959. De toren vertoonde vele scheuren en het was hoognodig aan herstel toe. Hetzelfde was het geval met de ringmuur om het kerkhof.

slechte staat van de toren voor de laatste restauratie

Bouwgeschiedenis van de toren

Tijdens de strijd tegen de Spanjaarden in de 16^e eeuw is de oorspronkelijke, veel zwaardere (tufstenen) romaanse toren als uitkijkpost en verdedigingswerk gebruikt. Volgens oude beschrijvingen was hij domvormig opgetrokken. Tijdens deze 80-jarige strijd is de toren door de Spaanse troepen letterlijk ten val gebracht, door de fundamenteën te ondergraven. De instortende toren nam in zijn val praktisch de gehele westgevel mee. In het begin van de 17^e eeuw bouwden de Oldeberkopers een nieuwe toren. Van een zware toren kon geen sprake zijn, omdat het land en volk sterk verarmd waren. Men koos een bouwwijze die met weinig materiaal en kosten uit te voeren zou zijn. Enkele overwegingen tot het bouwen van de huidige torenconstructie:

1. *Het fundament* van de oude toren zal voor een deel bewaard zijn gebleven en mogelijk benut om daarop de nieuwe toren te funderen.
2. *De afmetingen* van de huidige toren zijn veel geringer dan die van de romaanse. Men wil het goedkoop maken en dan is de verkleining en logisch gevolg. De oorspronkelijke toren zal een aanleg van 6 à 7 bij 6 à 7 meter hebben gehad. De huidige toren is slechts 4,20 x 4,20 meter. Van de hoogte van de oudste toren (vermoedelijk uit de 12e eeuw) is niets bekend, vergelijkend met soortgelijke kerkgebouwen, waarvan de toren wel bewaard is gebleven, mogen we een hoogte van ongeveer 25 meter veronderstellen. De huidige toren is slechts 17 meter tot aan de nok van het pannendakje.
3. Men heeft niet van *het afkomende puin* van de oude toren niet de nieuwe, kleinere toren gebouwd. Wat is er dan gebeurd met die massa stenen? Misschien gebruikt voor een of andere fortificatie of afgevoerd op bevel van de Spanjaarden om te verhinderen dat men in Oldeberkoop direct weer tot de bouw van een toren overging.

Er is een ander materiaal gebruikt; grote baksteenformaten waren duur en moeilijk te krijgen. Deze werden n.l. in die tijd voor vestingwerken (kastelen en torenbouw) gebruikt. Men ging over op de kleine, lichte Friese steentjes van formaat 4,2 x 8,5 x 18 cm (gewoonlijk alleen voor huisbouw, schoorsteenkanalen, gewelven en stoepjes gebruikt).

Een weinig geschikt materiaal om een werk van grotere afmetingen dan een woonhuis te bouwen, omdat het veel meer metselwerk vereist. Dit is te merken aan de opzet van het torenlichaam.

4. *De constructiewijze* is aangepast aan de economie van die dagen. De torenconstructie laat zien dat hout er omstreeks 1600 voldoende is geweest. De eerste 6 meter vanaf de begane grond bestaat uit 4 zware hoekpijlers van 112 x 112 cm, welke boven 2,50 meter iets dunner worden n.l. 100 x 100 cm. Dit is aan de buitenkant van de toren duidelijker zichtbaar. De ruimte tussen deze pijlers is aan 4 zijden opgevuld met een simpel muurtje ter dikte van 1 steen. Op de hoekpijlers staat (beginnende 6 meter boven de grond) een zware eikenhouten constructie, als een soort houten klokkenstoel, welke 8 meter hoog is. Deze houten constructie is omgeven door metselwerk, dik ongeveer 40 cm. De overgang van het 18 cm dikke beneden muurwerk naar het 40 cm dikke bovenste gedeelte wordt gevormd door een gemetselde spitsboogvormige muurboog. Deze is zichtbaar aan de binnenzijde van de torenmuur. Na het omvallen van de oude toren heeft men zich waarschijnlijk tijdelijk gered met een houten klokkenstoel die op de genoemde 6 meter hoge hoekpijlers aangebracht en ommetseld is.

In de zuidelijke torengewel is een aardig rondboog venstertje aangebracht, voorzien van een geprofileerde omlijsting, welke bestaat uit frisrode steentjes van hetzelfde kleine formaat. Onder de dakrand is een eenvoudig uitgekraagd frieslijstje gemaakt d.m.v. uitgemetselde koppen (de korte kanten van een baksteen) met daar overheen even uitgekerfde stenen, een eenvoudig motief dat o.a. ook wordt aangetroffen aan de kerk te Aalburg (Land van Heusden en Altena). Daarboven liggen 5 lagen geel metselwerk versierd met rode steentjes. In een van deze rode steentjes aan de zuidzijde is het restauratie-jaartal 1963 gehakt. De bekroning wordt gevormd door 2 renaissance topgeveltjes, deze moesten geheel opnieuw worden opgemetseld, waarbij de hoofdvorm gehandhaafd werd. De horizontale schouderstukken en de middenpilastertjes werden beschermd door een geprofileerd stukje natuursteen tegen verwerking. In de houten klokkenstoelconstructie werden twee 17^e eeuwse inscripties teruggevonden, welke echter op de kop geplaatst waren.

Dat de houtconstructie uit het begin van de 17^e eeuw stamt is te zien aan de wijze waarop de toenmalige timmerlieden het hout van merken voorzagen, n.l. in de vorm van halve maantjes, welke er met een halfronde gutsbeitel werden ingeslagen (deze merktekens komen ook voor in de houten kap van de Oude Kerk te Amsterdam van omstreeks 1560).

In het noorden van het land is de bouwontwikkeling altijd 40 à 50 jaar later, dan is het dus duidelijk dat in onze toren gevonden merken op ongeveer 1600 duiden.

balkenconstructie met halve maantjes

D. Het inwendige als geheel

Inwendig zien we in de vier hoeken van de koorsluiting evenzoveel steunpunten van een verdwenen stenen gewelf. Van de aard van dat gewelf valt weinig te zeggen, hoogstens dat het waarschijnlijk op ribben heeft gesteund, de draagzuiltjes werden geplaatst in de bouw van het koorgedeelte op ongeveer 1300 of even later. De situatie in de lange baksteenmuren hoort niet bij de koorsluiting. Er zou boven in deze muren tenminste één gemetselde spitsboog te zien moeten zijn en een kleine 4 m (vanuit de hoek) tegen de muur aan een steunpunt voor dat gewelf. De bakstenen lengtemuren zijn geruime tijd na 1300 grondig onder handen geweest. Te oordelen naar de vorm van het priesterpoortje en het spitsboogvenster in de zuidmuur, die tezamen nog het koor markeren, dat intern niet van het schip te onderscheiden valt.

Kooraanzicht

priesterpoortje in de zuidmuur

Naast de kansel, bij het koorgedeelte

Spitsboogvenster in de zuidmuur

De uiteindelijke afwerking van de koorsluiting, met banden van lichte “kloostermoppen” tussen vlakken van kleine donkere baksteen dateert van na 1500. Er schijnt vóór of na 1500 inwendig nogal wat “gebroken” te zijn, waaruit wellicht voldoende steen vrijkwam om de lengtemuren te repareren. Er heeft een oudere toren voor de westgevel van de kerk gestaan, maar in 1585 “die Vyandt uyt Steenwijck na Oldebercoop getrocken is, alwaer hy den Toren onderghegraven heeft, welcke oock corts daer na ter neder gevallen is”. De vijand kon de toren niet gedogen als versterkte schuilplaats voor de bedreigde bevolking. Omstreeks 1608 is een nieuwe toren tot stand gekomen (blijkens een opschrift aan een balk van de ingebouwde klokkenstoel); de huidige, opgetrokken van kleine, lichtgekleurde baksteen.

De indeling van het kerkinterieur is gewijzigd. Het verhoogde koor functioneert weer als liturgisch centrum zoals het was in vroeger tijden. De ruimte heeft de indeling in de lengterichting teruggekregen. De sfeer is rustiger geworden.

Vernieuwde interieur na de restauratie

Huidige interieur

De meest opmerkelijke wijzigingen bij de restauratie;

- a. De reeds in 1930 gewijzigde entree is nogmaals gewijzigd, n.l. iets smaller geworden, waardoor de verhouding tussen deurbreedte en omringend steunvlak meer in evenwicht zijn gebracht. Door achteruitplaatsing van de deur is de oorspronkelijke plastische werking teruggekeerd. De dubbele deur is daarmee gewijzigd in een nieuwe enkele deur van één breedte. De koofboog werd versierd met 3 blokjes natuursteen, terwijl onderaan op 2 andere blokjes natuursteen de volgende tekst werd aangebracht:

Deze toren werd gerestaureerd in 't jaar onzes Heren 1964

- b. De beide grote ramen in de westgevel van de kerk zijn eveneens ververkleind tot een omvang als de ramen in de zuid- en noordgevel van het schip. Er is een betere verhouding ontstaan tussen torenlichaam en kerkgevel. De kleine raampjes doen de toren groter lijken, wat wel nodig is omdat deze toren veel kleiner is dan de oorspronkelijke toren, die in één geheel met het resterende kerkgebouw was opgezet.

De halfvergane houten wijzerplaten met hun nadrukkelijke zwarte randen zijn vervangen door onverteerbare roodkoperen ronde platen zonder rand. De oorspronkelijk zwart geschilderde ster in het midden is weer aangebracht in een diep bordeauxrode kleur.

De toren aan de noordkant en aan de westkant met verkleinde ramen en gerestaureerde klok

E. Details

Gevelconstructie en klokkentoren

De buitenzijde van het kerkgebouw is hiervoor al in grote lijnen geschetst. Speciale aandacht verdienen de spaarvelden in de tufstenen gedeelten, die om en om zijn afgedekt met twee, respectievelijk drie boogjes, de laatste met rondboogvensters. Onder de dakrand treffen we nog enige lagen stenen aan, afwisselend rood en grijs en een uitgekraagd frieslijstje van uitgemetselde koppen. Daarnaast noemen we de gesloten ingangen, de noordelijke Romaans, de zuidelijke Gotisch. Aan het koor vallen de vakken in rode baksteen op, afgewisseld met banden van kloostermoppen.

Het dak van de toren is van het type zadeldak, waarschijnlijk zo uitgevoerd om de oorspronkelijke vorm van de ingestorte toren te benaderen. In de 17^e eeuw behoorde deze bouwwijze van daken namelijk allang tot het verleden. In de toren bevindt zich nog een balk in inscriptie van de bouwheren, met het jaartal 1608. Op zes meter hoogte staat in de toren een eikenhouten constructie op hoekpijlers, als een soort klokkenstoel van acht meter hoogte. Deze pijlers zijn vanaf de buitenkant te zien. Mogelijk had men in de jaren dat er geen toren was naast de kerk een klokkenstoel gebouwd voor het luiden van de klok en deze klokkenstoel later op de hoekpijlers geplaatst, waarna de toren werd afgebouwd. De huidige kerkklok is van vrij recente datum, 1928 met het randschrift: 'Vergoten als K.A. Knock Grietman, L.L. Willinge Kerkvoogd en v.d Ley predikant waaren.' Het materiaal voor deze nieuwe klok was blijkbaar afkomstig uit de oude klok. Op de Hof liggen nog enige oude zerken naast het bijzondere graf van de familie Prins.

Oude zerken naast het familiegraf Prins

Familiegraf Prins

de spaarvelden in de noordkant

Het zadeldak en rode baksteen bij koorgedeelte

De gesloten Romaanse ingang aan de noordkant

De gesloten Gotische ingang aan de zuidkant

Kleurrijk interieur

Bij het binnentreden van de kerkruimte valt uw oog direct op de kleurrijke muren en de koperen kaarskronen. Kleurrijk door de grote bakstenen in alle schakeringen van geel tot rood, die door het door de grote ramen in het koor invallende licht sterk contrasteren met het halfduister bij de ingang. Daar valt het licht slechts naar binnen door de hoog geplaatste kleine boogvensters. De muren hier zijn ook meer egaal rood en dateren waarschijnlijk nog van de oorspronkelijke bouw, als binnenmuur tegen de tufstenen aan de buitenzijde.

Bijzondere details

In de kerk staat een familiebank, 17^e eeuws, die in de loop der tijden menigmaal van plaats is veranderd. De prachtige eikenhouten kansel uit de 17^e eeuw is bij de laatste restauratie iets meer naar het koor opgeschoven, waarbij voor een betere lichtwerking diverse vakjes zijn zwart gemaakt en enig bladgoud is aangebracht. De 14^e eeuwse doopvont van zandsteen was aan de bovenkant erg gehavend en werd voorzien van een nieuwe rand die nu eigenlijk iets te gaaf is ten opzichte van het oude restant ervan. De koperen bolvormige doopschool is van recente datum. In het koor vallen direct de korfbogige spaarvelden op en in de hoeken de aanzetten van een voormalig gewelf, in de vorm van ronde schalken. Deze draagzuiltjes geven aan dat het koorgedeelte uit circa 1300 stamt. Uit die tijd dateren ook het priesterpoortje en het spitsboogvenster aan de zuidzijde. Van de bij de restauratie op dezelfde plaats teruggelegde grafzerken zijn de makers onbekend. Zij dekten familiegraven van de families Terwischa, Lyklama en Barel(t)s.

Familiebank 17^e eeuw

pilaar van de familiebank

Aan de zijkanten van de kerkbanken zijn diverse symbolen aangebracht.

Het Griekse kruis;

Het staat niet in de aarde, het is het hemelse kruis, teken van de hemelse Christus.

Het Scheepje der Wereldkerk;

Met Christus' kruis als mast, omzeilt dit scheepje de zeeën der wereld.

Het Achterkruis;

Een combinatie van het Griekse kruis met de oude Griekse letter X = CH, de beginletter van Christus. Christus wordt weliswaar gekruisigd maar zijn lichtende gestalte leeft eeuwig voort.

Zonnesymbool;

De in tweeën gedeelde cirkel stelt dag en nacht voor, of beide jaarhelften, zomer en winter.

Het Zonnerad;

Heel vroeger heette dit kruis 'het zonnerad'. Voor ons is de cirkel het symbool van de eeuwigheid: zonder begin en zonder einde. Maar: een lege cirkel betekent: niets! Het kruis van de levende Christus maakt de eeuwigheid pas tot een leven vol waarde. Door het kruis krijgt de eeuwigheid pas zin.

Het Ankerkruis;

Symbool van de Christelijke hoop, zoals het scheepsanker, vastgebeten in de bodem der zee, daar houvast vindt en het schip op de woelige zee daarboven vasthoudt en alzo dit schip in nood behoudt, zo klampt de Christen zich tot zijn behoudt in de verborgen diepten van de ziel vast aan zijn God: "Ik heb de vaste grond gevonden, waarin mijn anker stevig houdt".

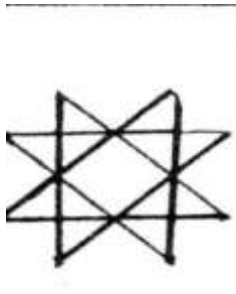
Het Hart;

Symbool van de liefde, in de volkskunst veel gebruikt.

Dag-Runen;

Uitgevoerd als gestileerde zandloper, ook symbool van het voortgaande, zij het beperkte leven.

Achtpuntige ster;

Twaalf rechthoekige driehoeken die zich rond één vierkant scharen, het symbool der avondmaalgemeenschap.

De Levensboom;

Van Bijbelse oorsprong, hoewel ook in de Germaanse mythologie dergelijke bomen voorkomen. In elk geval wijd verspreid symbool van het leven, groei en bloei (en van vergankelijkheid).

Interieur

In de twintiger jaren, bij de restauratie, zijn oude pleisterlagen en daarmee misschien ook oude beschilderingen verwijderd. De inrichting bleek star te zijn. De oude dwarsopstelling met de preekstoel midden tegen de lange zuidmuur werd veranderd door een opstelling in de lengte. Door verplaatsing van de oude familiebank naar de noordmuur kwam de hoofdentree vrij, zodat men bij het binnentreden van de kerk de ruimte in één keer kan overzien.

Interieur gezien naar het koor vóór 1926

Interieur gezien naar het koor vóór 1964

***Kansel;** de prachtig eikehouten 17e eeuwse kansel is iets meer naar het koor verplaatst, maar aan de zuidmuur gebleven. De wat erg forse trap uit 1930 is vervangen door een eenvoudig lichtig open steektrapje, waardoor de zelfstandige vorm van de kuip beter tot zijn recht komt. De daglichttoetreding in het schip is vrij gering door de zeer kleine romaanse raampjes. De plasticiteit van de preekstoel kwam niet tot zijn recht, mede door het geringe kleurverschil tussen het ongepleisterd gebleven rode muren en het bruine eikenhout. Diverse vlakjes zijn zwart gemaakt en enig bladgoud is aangebracht, waardoor de structuur van de kansel zich duidelijker aan de kerkganger voordoet.

De 17^e eeuwse eikenhouten kansel aan de zuidmuur van de kerk

***Koor;** Bij het herleggen van de hardstenen koorvloer werd de oude grafkelder blootgelegd. Deze vloer was in de dertiger jaren verlaagd, waarvoor het gewelf van de grafkelder was weggebroken en vervangen door een betonnen plaat. De oude toestand is hersteld, het gewelf opnieuw gemetseld en de vloer op zijn oorspronkelijke hoogte aangebracht. De

noodzakelijke treden zijn gemaakt van moderne harde handvormsteen, ter voorkoming van spoedige slijtage. De aanwezige oude grafzerken zijn weer op hun oude plaats aangebracht. De ijzeren brugstaven in de ramen van het koor, in 1930 aangebracht, begonnen te roesten en veroorzaakten scheuren in het muurwerk. Deze staven zijn door bronskoperen vervangen. Op het koor staan een nieuwe avondmaalstafel, lezenaar en 2 smeedstalen kaarsenstandaards.

Door middel van een subsidie van het Anjerfonds Friesland werd een viertal antependia (liturgische kleedjes) in wit, paars, rood en groen door de friese naaldkunstenares Carine van der Meer vervaardigd.

Het koor

Een van de drie grafzerken

grafzerk in het koor van de kerk

***Vloer;** de vloer van het schip is iets hellend aangebracht. Op een stampbetonlaag liggen fraaie ongeglazuurde rode en grijze plavuizen (20 x 20 cm), in een ruitpatroon, waarin vóór de koorverhoging een grieks kruis is verwerkt. Op deze vloer zijn opgesteld 2 x 4 licht geschilderd houten kerkbanken met knielgelegenheid, waarachter 2 x 30 stoelen van afrormosiahout (soort mahonie) bekleed met zwart kunstleer.

Het doopvont, de vloer met fraaie ongeglazuurde rode en grijze plavuizen, de houten kerkbanken met kniegelegenheid en de afvormosia houten stoelen

***Dooptvont;** het 14^e eeuwse zandstenen doopvont, dat aan de bovenkant zwaar gehavend was, heeft een nieuwe rand gekregen. De beeldhouwer Chris Fokma uit Leeuwarden vervaardigde een koperen bolvormige doopschaal, welke in dit middeleeuwse vont staat, waarmee het weer voor hedendaags gebruik gereed is (ook hier mbv het Anjerfonds).

De nieuwe rand van Chris Fokma.

De ingang vanuit de kerk gezien.

*** Orgelgalerij;** om de nieuwe luchtverwarmingsinstallatie te kunnen bergen, moest de orgelgalerij worden uitgebreid. Vanuit de kerk gezien bevindt zich rechts (noordzijde) de stookruimte, met een voorruimte waarin meterkast en werkkast voor de koster, links (zuidzijde) is een kleine predikantskamer met een 4-tal kasten. De aanwezige galerij met afgeronde hoeken kan gehandhaafd blijven door het iets terugleggen van beide ruimten. Een open balustrade geeft een eenvoudige afsluiting naar boven toe. Om het evenwicht van de compositie te handhaven, waren nog 2 ronde kolommen nodig, zodat er nu in totaal 4 rood gemarmerde kolommen staan. Het orgel (uit 1919) is geheel wit geschilderd, terwijl al het lofwerk (siersnijwerk) van bladgoud is voorzien. De horizontale rijk geprofileerde draagbalk is over de volle lengte gemarmerd geschilderd.

Orgelgalerij

4 rood gemarmerde ronde kolommen

***Plafond;** het gele, vuil geworden houten tongewelf is licht geschilderd, terwijl de trek balken ombergrijs zijn gekleurd. De koppen van de sleutelstukken en van de tussenliggende korte balkjes zijn met bladgoud bekleed, evenals de sierknoppen op het plafond.

De trek balken zijn ombergrijs en bladgoud bekleed. De kroonluchter en ingebouwde buislampen.

*** Verlichting;** De elektrische lampjes van de mooie koperen kronen zijn vervangen door echte kaarsen. Langs de wanden verdeeld zijn een twaalfstal eenvoudige wandkandelaars met een kaars aangebracht. Om een iets grotere ruimtewerking te verkrijgen is het tongewelf verlicht door vier in de trek balken ingebouwde buislampen. De hoofdverlichting wordt gevormd door een 14-tal persglaslampen in zeer eenvoudige, niet opvallende armaturen, waarmee een prettige en bruikbare kunstverlichting is verkregen. Twee schijnwerpers, gericht op het orgel en twee op het koor voltooien het geheel.

*** resterende verbeteringen;** de bliksemafleidingsinstallatie van toren en kerk is geheel vernieuwd. Het uurwerk werd geëlektrificeerd. Het luiden van de klok gaat geheel automatisch, het orgel werd voorzien van een elektrische windmachine, er is een automatische warmteluchtinstallatie (met oliestook) ingebouwd. De kerk werd aangesloten op het waterleidingnet, een z.g. ringleiding is onder de vloer langs de muren in het rond gelegd. Door hun gehoorapparaat op deze leiding in te stellen kunnen hardhorenden op elke plaats alles goed verstaan. De noodzakelijke versterkingsinstallatie kan gebruikt worden bij alle vormen van opname en weergave van gesproken woord, zang of muziek.

F. Het orgel

Orgelrestauratie

In de jaren daarna was groot onderhoud lange tijd niet noodzakelijk, totdat de toren scheuren begon te vertonen en men tot een nieuwe restauratie moest besluiten. Daarbij speelde mee dat ook het interieur om verbetering en enige modernisering vroeg. In 1964 werd deze laatste restauratie afgesloten. Het resultaat was een kerk waarop alle Stellingwerfers nog steeds trots zijn.

Eind jaren tachtig kwam ook het orgel aan de beurt, zodat onze kerkdiensten en kerkpaden nu weer luister bij worden gezet met zuivere orgelklanken. Het betreft hier niet het oorspronkelijke Scheuer-orgel uit 1858, want dat werd in 1913 grotendeels afgebroken.

In 1919 bouwde orgelmaker P. van Dam in opdracht van kerkvoogdij een nieuw orgel. In 1979-1980 werd hierop eerst nog matig reparatie uitgevoerd, waarna in 1987-1988 onder toezicht van Monumentenzorg en met adviezen van Jan Jongepier het orgel grondig werd gerestaureerd tot de staat waarin het nu verkeert.

G. Overig

De invloed van de Renaissance is in de vormgeving duidelijk merkbaar. Het metselwerk bestaat uit een plint van rood gekleurde oude Friezen, waarschijnlijk afkomstig van het toen weer afgebroken 15^e eeuwse koorgedeelte. Daartussen is een kleinere rode steen verwerkt, die 22 x 10 x 5 meet. De in het oudste romaanse kerkgedeelte aanwezige wandbekleding van oude Friezen, aangebracht onder het met bogen en lissen versierde tufsteen bovengedeelte, dateert uit de tijd van de eerste kerkuitbreiding. Waarschijnlijk had het tot doel om de muur te versterken en het geheel een meer harmonische samenstelling te geven.

Kerk voor restauratie 1926

Kerk na restauratie 1926

Het kerkgebouw als dorpshuis

In de huidige tijd wordt het kerkgebouw gebruikt op zondag voor de kerkdiensten, op werkdagen in het algemeen alleen voor huwelijks- of overlijdensdienst. Af en toe wordt er een concert gehouden of een andere buitengewone manifestatie. Vroeger was dat bepaald anders en was de kerk veelal het middelpunt van het dorpsleven. Alle belangrijke zaken van de dorpsgemeenschap werden in de kerk behandeld, besproken en beslist, zo ook de Cohier der Stemmen (kiezerslijst). Hetzelfde gebeurde bij de vaststelling van het Floreen register, het belastingkohier. Niet alleen de benoeming van de kerkelijke functionarissen geschiedde in de kerk, ook die van de gemeentelijke overheid.

De zaken, welke voor de dorpsgemeenschap van belang waren, werden in vroeger tijden na de kerkdienst bekendgemaakt. Dit was de bekende kerkespraak. Allerlei zaken werden op de zondag na de kerkdienst bekendgemaakt, zoals bijv. verkopen, boelgoeden, verhuring, verpachtingen.

De gemeentelijke bekendmakingen hebben steeds een zeer belangrijk onderdeel van de kerkespraak gevormd. In latere jaren werd deze vorm van berichtgeving verplaatst uit de kerk naar vóór de kerk. De bekendmakingen werden dan na de kerkdienst gedaan.

Omstreeks 1840 verdwijnt uit de gemeentelijke publicaties de mededeling, dat ze in de kerk worden “afgelezen”. Ze worden aangeplakt en afgekondigd waar het gebruikelijk is.

Vermoedelijk is dit wel bij de kerk. Deze sociale functie verdwijnt, ze wordt overgenomen door de kranten, de officiële publicaties van de overheid en de aanplakbiljetten. De functie van vergadergelegenheid wordt overgenomen door de raadzaal, anderzijds door de café-zaal. De kerk was vroeger wel de enige plaats in het dorp, waar een betrekkelijk groot aantal mensen kon samenkomen.

Er is nog een element van de kerk, dat buiten de eredienst een algemene maatschappelijke functie heeft behouden, en dat is de kerkklok. Zij heeft de mensen gewaarschuwd voor gevaar, opgeroepen voor bijzondere gelegenheden, begin en einde van arbeidstijd aangegeven, etc.. Ook nu nog luidt de klok bij alle bijzondere gebeurtenissen. Zij vormt het symbool dat de kerk eens was de plaats van samenkost der gemeenschap niet slechts voor de eredienst, maar bij alle belangrijke gebeurtenissen.

De beelden die ooit aanwezig zijn geweest zijn tijdens de reformatie kapot gemaakt.

H. De huidige situatie

Er zijn problemen met de klok, met de luidklok. De lagers zijn vernieuwd en ook de aandrijfriem moest worden vervangen. Helaas liet de elektrische bediening het afweten. Het advies is om de oude luidmotor te vervangen voor een moderne type met elektronische ‘soft start’. De reparatie en andere openstaande kosten worden deels betaald door een sponsorloopopbrengst van Het Bercoop Fonds en er is een rekening geopend.

Er is een plan ingediend bij de RCE (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed) voor de ringmuurrestauratie. In januari is de goedkeuring ontvangen en in 2010 wordt de ringmuur gerestaureerd en gewerkt aan de reconstructie van de poort.

I. Evaluatie

De Bonifatiuskerk in Oldeberkoop is een kerk wat mij aanspreekt. Niet alle kerken hebben een aantrekkingskracht op mij. Ik woon zelf in Oldeberkoop en rij regelmatig langs dit kerkje. Het doet mij vriendelijk aan en het wekt bij mij een nieuwsgierigheid op. Dit is ook de reden waarom ik dit kerkje gekozen heb voor deze opdracht. Ik heb voor mijn onderzoek contact gezocht met het dorpsarchief. Dit gebouw staat vlakbij de kerk en ik ben daar op een goede morgen eens binnengewandeld. Zij konden mij niet verder helpen over de historie van de kerk. Wel gaven ze mij een telefoonnummer van een meneer Roelof Dracht. Hij wist veel van de historie van het dorp af, wie weet ook van de kerk. Ik heb contact gezocht met deze meneer. Een vriendelijke manier met grote welwillendheid. We hebben een afspraak gemaakt in de kerk.

Op een woensdagmiddag hebben wij afgesproken in de kerk. Bij aankomst hebben we elkaars handen geschud en elkaar op deze manier voorgesteld. Ik had hem aan de telefoon al verteld waarom ik meer wilde weten van deze kerk. Hij was enthousiast en vertelde me ook dat hij in de commissie zit voor het dorpsarchief. Tevens nodigde hij mij uit voor een vergadering van het dorpsarchief, want ze zijn het archief aan het digitaliseren en dan kon ik nog wel eens op deze manier achter nog meer informatie komen. Hij heeft in de kerk veel verteld, een aantal verhalen van vroeger en hij had voor mij een flink pak aan kopieën gemaakt. Geweldig! Met deze informatie kan ik deze opdracht eigenlijk zoal maken. Ik heb na onze samenkomst foto's kunnen maken van binnen de kerk en buitenom de kerk. Naast de ingescande foto's van de gegeven kopieën en de digitale foto's heb ik deze verwerkt in de opdracht.

De kerk heeft iets aantrekkelijks, iets bijzonders in zijn uitstraling. Misschien omdat het zo'n rijk verleden heeft. De entree begint voor mij op het moment dat ik door het hek buitenom het terrein van de kerk oploop. Een stenen paadje wat loopt naar de deur in de toren. Het heeft iets speciaals, zodat je al met meer respect naar de kerk toeloopt. Bij binnenkomst kom je in een neutrale entree. Geen poespas of ingewikkeldheden, een licht geschilderde ingang. Je bevindt je in een kleine hal, die al snel naar het schip en het koor van de kerk leidt. Je komt achterin de kerk binnen aan de westkant. Het is een kleine kerk, voorbij de entree (de toren) loop je eigenlijke kerkruimte in. Links en rechts staan er de familiebank (links) en banken en stoelen (links en rechts). In het koorgedeelte is er ruimte overgelaten voor de tafel en aan de rechterkant het doopvont en de kansel. De sfeer is rustig, het lijkt alsof je wat wordt opgetild en toch voelt het ook 'gewoon'. De kerk is eenvoudig aangekleed. Roelof vertelt me dat de kerk nu gebruikt wordt voor protestantse diensten. Er vinden allerlei activiteiten plaats; de kerkdiensten wisselen af, omdat de pastor in twee kerken dienst doet. Ze spreken dus met elkaar ook af wanneer welke en in welke plaats de dienst plaatsvindt. Ook zijn er kooruitvoeringen. Er schijnt een goede akoestiek te zijn in de kerk, waardoor er ook opnames plaatsvinden.

Persoonlijk vind ik de kerk wat vol met banken en stoelen, ze zijn me wat teveel op elkaar gepropt. Ik kan het ook wel begrijpen, want de kerk is niet groot. De familiebank neemt veel ruimte in en dat is natuurlijk ook een historisch meubelstuk. Ik zou ook wat meer bloemstukken in de kerk willen zetten, de eenvoud waar het nu mee is ingericht vind ik te eenvoudig.

Je kunt hiermee ook vaststellen dat ik de protestantse eenvoud iets te eenvoudig vind. Verder zou ik niet veel willen veranderen, volgens mij bepaald de historie van de kerk ook de sfeer in de kerk.

Door deze opdracht ga ik anders kijken naar kerken. Op vakanties ga ik regelmatig wel eens binnen bij kerken in vakantielanden, alleen ik was dan meer bezig met een globale inschatting op wat ik vind van de stijl en de sfeer. Eigenlijk nog meer van de sfeer dan van de bouw, want daar wist ik niet zoveel van af. Zeker deze kerk blijkt een rijke historie te hebben en dat kun je ook zo goed terug vinden in de bouw en de steensoorten. Ik vond het nog wel eens wat rommelig aandoen, maar ik snap nu waarom. Dat maakt het eigenlijk zelfs mooi! Als ik andere dorpen rij en langs kerken voorbij ga, kijk ik met een andere blik. Ik kijk meer met een blik van; hé, wat voor stijl zie ik hier in terug, hoe zien de ramen eruit, wat voor soort stenen vind ik hier terug. Oh, dat is het koorgedeelte en dit het schip en ja, dat is de toren. Dat vind ik toch eigenlijk wel erg leuk! Door deze opdracht doet een kerkgebouw me heel anders aan, het maakt me nieuwsgieriger.

Ik wil namens deze weg ook een aantal mensen bedanken voor hun medewerking;

- Roelof Dracht (dorpsarchief)
- J.v.d Velde (protestante gemeente Olde- en Nijerberkoop)

Bronvermelding;

- Reader **Kerkbouw** van *Harbert Booij*
- **Kort overzicht van de kerkbouwgeschiedenis (Vroegchristelijk tot Barok)**
Harbert Booij 2001
- **Oldeberkoop en haar kerk**
Uitgave Protestantse kerk Oldeberkoop/Nijeberkoop
- **Oldeberkoop**
Ter gelegenheid van het 70-jarig bestaan van Coöp. Voorschot- en Spaarbank te Oldeberkoop
Fryske Akademy, Ljouwert/Leeuwarden 1972
Onder redactie van *K.Bosje en Dr. J.J. Spahr van der Hoek*
- Dorpsblad “**De Dreijer**”; **speciale uitgave: Kerkrestauratie**
2^e jaargan no. 12a – december 1964
- Gesprekken met;
 - o Ontmoeting met **Roelof Dracht** (*dorpsarchief*)
 - o telefonisch met **J. v.d. Velde** (*Protestantse gemeente Olde- en Nijeberkoop*)
 - o *Dorpsarchief*
- De **website van Oldeberkoop**: <http://www.oldeberkoop.nl/>
- **Diverse artikelen** (*zie bijlagen*)

Bijlagen;

I	Kaart van de dorpenligging in de 12 ^e eeuw
II	Artikel 1: Speuren naar poortgebouwen
III	Artikel 2: Speuren naar restanten poortgebouwen bij kerk
IV	Artikel 3: Gastsprekers over Oldeberkoop en de kerk in de middeleeuwen
VI	Kaart ligging van Oldeberkoop en de kerk

Bijlage I;

OHP	Oldeholtspade (1204)
TI	ter Idverd
NHP	Nijeholtspade
NT	Nijetrine
OT	Oldetrine
SC	Sonnega (Oostrine)
WG	Wolvega
WestNBK	West-Nijerberkoop
OBK	Oldeberkoop (12de eeuw)
OostNBK	Oost-Nijerberkoop

D

Het zij aan allen nu en in de toekomst bekend dat wij met instemming van Herimannus priester van Steenwijk aan de inwoners van *Holempathe* bij de *Lienna* toestemming hebben gegeven een kapel te bouwen in hun dorp en voor zich een priester te hebben, waartoe de priester van Steenwijk voor hen een geschikte zal aanstellen zonder enige tegenspraak;

onder handhaving evenwel bij dat alles van het recht van de moederkerk, waar zij de kerkelijke rechtspraak op gezette tijden zullen bezoeken en hun arbeidskracht zullen geven bij het verstevigen van het kerkhof aldaar. Voorts zullen vanwege deze kapel aan de priester van de moederkerk ieder jaar op Sint-Jacobsdag voor de mis 96 wettige Deventer penningen worden betaald als vergoeding en als erkenning van zijn recht (...)

K. B. 30/9 2007

Arjen Draaisma,
Reindert Visser en
Hendrik de Jong
speuren naar resten
van de oude
poortgebouwen in
Oldeberkoop.

Foto: René Hoogwerf

Speuren naar poortgebouwen

OLDEBERKOOP – Archeologen hebben vandaag vermoedelijk de restanten gevonden van een eeuwenoud poortgebouw in de ringmuur van Oldeberkoop. Mensen van het Archeologisch Werkerbân Fryslân zochten daar naar fragmenten van de poortjes, die ooit toegang verschaften tot de monumentale Bonifatiuskerk in het dorp.

De ringmuur rond de kerk is er slecht aan toe en moet voor €250.000 worden gerestaureerd.

Daarvoor zameft de Stichting Instandhouding Bonifatiuskerk (SIBO) al tijden geld in.

Voordat die restauratie dus überhaupt kan beginnen, wilde het SIBO weten waar de toegangsbouwwerkjes in de muur precies hebben gezeten en hoe groot die waren. Pas dan kunnen de extra kosten worden berekend.

Volgens de overlevering stonden er vroeger in alle windrichtingen rond de kerk dergelijke poortgebouwen.

Maar de historische bronnen die daarnaar verwijzen zijn schaars. Slechts op een oude prent van Cornelis Tromp uit 1732 zijn nog poorten zichtbaar, aan de west- en zuidzijde van de Bonifatiuskerk.

Met een kopie van Tromp's tekening in de hand namen Hendrik de Jong en zijn collega's van het Archeologisch Werkerbân vanochtend de spade ter hand.

Vooraf was de archeoloog weinig hoopvol. „De kans is groot dat wy neat fine. Ik ferwachtsje dat alles der út sloopt is, mar der moat noch wol in âlde sleuf

sitte.“ De graafplak aan de westkant, waar de ingang van de kerk zit, was voor de archeologen bovendien een moeilijke plekjes, een kunstwerk, zwerfkeien en een grote beukenboom bemoeilijkten de zoektocht naar de poortrestanten.

Aanvankelijk stutfen de graavers slechts op grondlagen die in de voorbije eeuwen zijn nee gelegd om het kerkenpad op te hogen.

Ook vonden zij oude knikker uit de zeventiende eeuw, een deel van een pijpenkop en met sellike resten. Na zo'n anderhalf uur zoeken met spade en graafmachine kwamen de vermoedslike restanten van een deel van de fundering aan het licht.

Over de maatvoering van d' bouwsws was vanochtend no weinig bekend, maar de deskundigen schatten dat het westelike poortje ongeveer 4 meter breed is geweest.

Ook de verhoudingen van h' gebouw op de prent van Tromp en een vergeelijking met soortgelijke poortgebouwen in Waasens en Raard wijzen daarop.

Jan Hesselink van de SIBO bleef de speurtocht vanochtend met grote ogen. „Het zou fantastisch zijn voor Oldeberkoop al we zoiets moois weer zoude kunnen ferugbouwen.“

Of dat daadwerkelijk ook gebeurt hangt af van de hoeveelheid geld die de stichting weste vergaen.

„Maar als het om die poortjes gaat, praten we over hoge bedragen.“

In eerste instantie wil de SIBO en de kerkgemeenschap kijke of herbouw van de westelike poort mogelijk is.

Op deze oude tekening uit 1732 is te zien dat er oorspronkelijk twee poorten in de kerkhofmuur zaten.

Graven naar restanten poortgebouwen bij kerk

OLDEBERKOOP – In opdracht van de Stichting Instandhouding Bonifatiuskerk Oldeberkoop (SIBA) is dinsdag onderzoek gedaan naar restanten van de poortgebouwen die in de kerkhofmuur aanwezig zijn geweest.

Op een oude tekening uit 1732 van Cornelis Pronk zijn twee poorten in de ringmuur te zien. Eén aan de westzijde voor de toren en één aan de zuidzijde. Tijdens het onderzoek bij de ringmuur, dat werd uitgevoerd met behulp van een kraantje, werden op een diepte van ongeveer een meter fundamenteën aangetroffen waarop zo'n poort

enkele eeuwen geleden moet hebben gerust.

De in slechte staat verkerende kerkhofmuur moet helemaal gerestaureerd worden. De kosten van de restauratie liggen rond de €250.000. Het onderzoek is uitgevoerd om te kijken of het haalbaar is dat er één of meer poorten herbouwd kunnen worden. Vast staat wel dat de restauratie daar een flink stuk duurder van wordt.

Het onderzoek bij de kerk in Oldeberkoop stond onder toezicht van de Stichting Behoud kerkelijke Gebouwen en werd begeleid door het Argeologysk Wurkferbân Fryslân.

Gastspreekers over Oldeberkoop en de kerk in de middeleeuwen

OLDEBERKOOP – In het kader van 900 jaar Oldeberkoop vindt er op dinsdag 18 oktober om 20.00 uur een bijeenkomst over dit onderwerp plaats in de Bonifatiuskerk in Oldeberkoop. Drs. Paul Noomen en dr. Hans Mol van de Fryske Akademy zijn uitgenodigd als gastspreekers en zullen het publiek het een en ander vertellen over de plaats van de kerk in de Middeleeuwen.

Noomen zal ingaan op de ontginning van de Stellingwerven waarbij aandacht wordt besteed aan de verschillende theorieën die daaraan ten grondslag liggen. Uiteengezet zal worden hoe de geschiedenis van het landschap en die van het kerkelijk bestel in de Middeleeuwen nauw samenhangen.

Het verhaal zal geïllustreerd worden met enkele gedetailleerde beschrijvingen van de plaatselijke ontwikkelingen en van de situatie in de late Middeleeuwen. Drs. P.N. Noomen is verbonden aan de Fryske Akademy als onderzoeksmedewerker nederzettingsgeschiedenis. Mol zal een schets geven van het op de kerk van Oldeberkoop gecentreerde religieuze leven in Oldeberkoop en wijde omgeving. Verder komen zaken aan de orde als heiligenverering, aflaatverlening en de gebedszorg voor de overledenen. Dit laatste nam aan het eind van de Middeleeuwen een hoge vlucht. De bronnen voor de kennis van dit thema zijn voor de Stellingwerven weliswaar heel schaars maar er kan door vergelijking met de situatie

in aangrenzende gebieden toch het nodige uit geput worden. Prof. Dr. J.A. Hans Mol is werkzaam aan de Fryske Akademy te Leeuwarden als onderzoeksmedewerker „middeleeuwse geschiedenis”. Daarnaast is hij vanaf 2004 verbonden aan de Universiteit Leiden als bijzonder hoogleraar geschiedenis van de Friese landen in de Middeleeuwen. De toegang is gratis.

Film wederopbouw van De Hoolten Klinte

APPELSCHA – In De Hoolten Klinte toonde Klaas de Groot zaterdag de film en de foto's die zijn gemaakt van de brand die het gebouw van de Historische Vereniging Appelscha twee jaar geleden in de as legde.

Ook waren opnamen te zien van de wederopbouw van het verenigingsgebouw aan de Bosberg. Er was vrij veel belangstelling. De professionele film en de foto's krijgen een goede plaats in het archief van de HVA.

Bijlage VI; Kaart ligging van Oldeberkoop en de kerk

